

Měkkýši Dolanského rybníka (severní Čechy) – příspěvek k poznání měkkýšů CHKO Kokořínsko – Máchův kraj

Molluscs of the Dolanský rybník Pond (Northern Bohemia) – a contribution to the knowledge of molluscs of the Kokořínsko – Máchův kraj PLA

LUBOŠ BERAN

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, regionální pracoviště – Správa chráněné krajinné oblasti Kokořínsko – Máchův kraj, Česká 149, 276 01 Mělník, e-mail: lubos.beran@nature.cz

BERAN L., 2017: Měkkýši Dolanského rybníka (severní Čechy) – příspěvek k poznání měkkýšů CHKO Kokořínsko – Máchův kraj [Molluscs of the Dolanský rybník Pond (Northern Bohemia) – a contribution to the knowledge of molluscs of the Kokořínsko – Máchův kraj PLA]. – Malacologica Bohemoslovaca, 16: 1–6. Online serial at <<http://mollusca.sav.sk>> 17-Jan-2017.

This study presents the results of a malacological survey of the Dolanský rybník Pond in the Kokořínsko – Máchův kraj Protected Landscape Area (Northern Bohemia, Czech Republic). Altogether 48 species of molluscs (14 freshwater and 27 terrestrial gastropods, 7 bivalves) were found at 8 sites. The most interesting result of this research was a discovery of a rare and endangered gastropod *Pupilla alpicola*. It is the first record of this relic species from Northern Bohemia. *Vertigo moulinsiana*, a relic from the Middle Holocene, was recorded at five studied sites in sedge marshes and reeds. This finding extended our knowledge about its distribution in the Kokořínsko – Máchův kraj PLA and this part of the Czech Republic.

Key words: Mollusca, faunistics, new records, *Pupilla alpicola*, *Vertigo moulinsiana*, *Sphaerium nucleus*

Úvod

Měkkýši chráněné krajinné oblasti Kokořínsko byli intenzivně zkoumáni zejména na přelomu tisíciletí a následně bylo publikováno velké množství do té doby získaných údajů (BERAN 2006a). Nicméně v září 2014 došlo ke vzniku (rozšíření) nové CHKO Kokořínsko – Máchův kraj. Tato CHKO se skládá ze dvou disjunktních částí – kokořínské a dokeské. Kokořínská část odpovídá z větší části původní CHKO Kokořínsko s tím, že byla na severu rozšířena o Dolanský rybník (Obr. 1 a 2) a jeho okolí. To byl spolu s absencí jakýchkoli údajů o malakofauně hlavní důvod k průzkumu tohoto území, jehož výsledky jsou zde předkládány.

Metodika a materiál

Při průzkumu suchozemských měkkýšů byl použit pouze ruční sběr včetně odvalování kamenů a dřeva, prohrabávání detritu atd. Sběr vodních měkkýšů byl prováděn kombinací hledání na různých předmětech ve vodě (kameny, dřevo, odpad) a propíráním vegetace a sedimentu za pomoci kovového sítko (průměr 20 cm, velikost ok 0,8 mm). Materiál získaný při průzkumu byl ve většině případů určen přímo na místě a vrácen na lokalitu. To se netýká materiálu druhů, které nelze v terénu spolehlivě determinovat (např. většina druhů rodu *Pisidium*). Jejich determinace proběhla až po návratu z terénu, přičemž vzácnější druhy jsou uloženy ve sbírce autora. Obdobně bylo postu-

pováno u druhů, k jejichž determinaci je nutná pitva (např. rod *Stagnicola*). K pitvě byli použiti jedinci uložení po usmrcení přelitím horkou vodou do 70% etanolu. Systém a nomenklatura jsou upraveny podle aktuální verze přehledu měkkýšů ČR (HORSÁK et al. 2016), rozdělení měkkýšů do ekologických skupin v Tab. 1 je převzato z práce LOŽEK (1964) s drobnými úpravami.

Přehled lokalit

V této části je uveden seznam a popis jednotlivých lokalit. Údaje jsou řazeny následovně: číslo lokality, zeměpisné souřadnice (odečtené z digitální mapy dostupné na <http://www.mapy.cz/>), lokalizace a popis lokality, datum. Na všech lokalitách byl proveden ruční sběr (v případě vodních měkkýšů sítkem). Umístění studovaných lokalit je patrné na Obr. 1.

- 1 – 50°37'15.9"N, 14°27'25.9"E, ostřicový mokřad u vstupu Litického potoka v jihovýchodní části Dolanského rybníka, 7. 10. 2016;
- 2 – 50°37'14.0"N, 14°26'50.7"E, ostřicové mokřady v jihozápadní zátocce Dolanského rybníka, 25. 5. 2015;
- 3 – 50°37'35.1"N, 14°26'22.9"E, ostřicové mokřady a rákosiny v severozápadní zátocce Dolanského rybníka (Obr. 3), 19. 5. 2015;
- 4 – 50°37'42.1"N, 14°26'30.5"E, zblochanové mokřady a rákosiny v severovýchodní zátocce Dolanského rybníka, 19. 5. 2015;

Obr. 1. Mapa Dolanského rybníka se zákřesem studovaných lokalit. © ČÚZK, 2016, © AOPK ČR, 2016.

Fig. 1. The map of the Dolanský rybník Pond with the geographical distribution of the sampling sites. © COSMC, 2016, © NCA CR, 2016.

Obr. 2. Dolanský rybník. Foto L. Beran.

Fig. 2. The Dolanský rybník Pond. Photo by L. Beran.

Obr. 3. Ostřicové mokřady a rákosiny v severozápadní zátoce Dolanského rybníka (lokalita č. 3). Foto L. Beran.

Fig. 3. Sedge marshes and reeds in the northwestern bay of the Dolanský rybník Pond (site No. 3). Photo by L. Beran.

5 – 50°37'46.7"N, 14°26'23.1"E, okraj husté a podmáčené rákosiny u severovýchodní zátoky Dolanského rybníka, 7. 9. 2016;

6 – 50°37'50.1"N, 14°26'24.4"E, mokřad (rákosiny, porosty zblochanu, přesličky) u severovýchodní zátoky Dolanského rybníka u železniční trati, 25. 5. 2015;

7 – 50°37'40.5"N, 14°26'41.0"E, přechod mezi rákosinou a loukou u severovýchodní zátoky Dolanského rybníka u ústí Bobřího potoka, 16. 6. 2016;

8 – 50°37'33.8"N, 14°27'03.1"E, okolí hráze Dolanského rybníka (vypuštěný rybník), 16. 11. 2016.

Výsledky

V bezprostředním okolí Dolanského rybníka byl zjištěn recentní výskyt celkem 48 druhů měkkýšů (14 vodních plžů, 27 suchozemských plžů a 7 mlžů). Zjištěné druhy a jejich zastoupení na jednotlivých lokalitách je uvedeno v Tab. 1. S ohledem na charakter území převažují druhy vodní a druhy vázané na mokřadní resp. vlhká stanoviště (ekologické skupiny 8–10 viz Tab. 1). V případě vodních měkkýšů jsou bohatým stanovištěm především okraje zátok situovaných na jihozápadě, severozápadě a severovýchodě Dolanského rybníka (lok. č. 2–4, Obr. 3). Kromě běžných druhů zde byl na pěti lokalitách zjištěn i výskyt vzácného mlže *Sphaerium nucleus*, který obývá především silně zarostlá vodní stanoviště. Velcí mlži čeledi Unionidae

byli zjištěni na podzim při výlovu u hráze vypuštěného rybníka na lokalitě č. 8. Kromě běžného druhu *Anodonta anatina* byl nalezen i vzácnější druh *A. cygnea*. Z mokřadních druhů měkkýšů je nejvýznamnějším zjištěním výskyt plže *Pupilla alpicola* (Obr. 4). Ojedinělý výskyt tohoto drobného plže byl zjištěn pouze na lokalitě č. 1. Na pěti lokalitách byla také prokázána existence početných populací evropsky významného plže *Vertigo moulinsiana*, který obývá především podmáčené až zaplavené porosty rákosy, zblochanu či vysokých ostřic (lokality č. 2, 3, 5–7, Obr. 3). V rákosinách byl tento drobný plž zjištěn na rákosu i ve výškách kolem 2 m. Charakter mokřadních stanovišť podtrhuje i nález nepříliš běžných druhů *Vertigo antivertigo* a *Euconulus praticola*. Další zjištěné suchozemské druhy již patří k obecně rozšířeným měkkýšům a jejich výskyt není nikterak překvapivý. Nebyl zde zaznamenán prozatím žádný invazní a nepůvodní druh vodního měkkýše. V případě měkkýšů suchozemských byl zjištěn výskyt dnes již prakticky všudypřítomného invazního druhu *Arion vulgaris*.

Diskuze

Průzkum byl primárně zaměřen na vlastní rybník a navažující mokřady, a tak není překvapením převaha vodních a mokřadních měkkýšů. Lze také předpokládat, že rozšířením průzkumu o další biotopy nemokřadního charakteru by celkový počet druhů vzrostl.

Obr. 4. *Pupilla alpicola* obývá otevřené vlhké louky na jihovýchodním okraji Dolanského rybníka. Skutečná velikost 3,7 × 2 mm. Foto: Michal Horskák.

Fig. 4. *Pupilla alpicola* inhabits open wet meadows on the south-eastern margin of the Dolanský rybník Pond. Actual size 3.7 × 2 mm. Photo by Michal Horskák.

Komentář zaslouží především výskyt několika vzácných druhů. Prvním z nich je okružanka *Sphaerium nucleus*, která byla zjištěna v zarostlých okrajích rybníka. Nalezena byla na pěti lokalitách, a tak je možné předpokládat její častý výskyt na vhodných stanovištích i na jiných místech. Jedná se o vzácný druh, jehož současné rozšíření v ČR není s ohledem na nedávné odlišení od podobného druhu *Sphaerium corneum* dostatečně známo (KOŘÍNKOVÁ et al. 2008).

Nejprekvapivějším zjištěním je nález druhu *Pupilla alpicola*. Tento druh je znám ze slatinných luk a bazických slatinišť a v ČR je velmi vzácný. V Čechách je znám pouze z jejich východnější části (HORSÁK et al. 2013), a to nejbližší z Polabí z národní přírodní památky Dlouhopolsko u Dlouhopolského rybníka (HORSÁK et al. 2010). Na obr. 5 je uveden známý výskyt tohoto druhu v ČR převzatý z práce HORSÁK et al. 2010 s vyznačeným novým nálezem uvedeným v této práci. Výskyt na slatinných loukách u Dolanského rybníka je tak velmi překvapivý a zároveň významný z pohledu ochrany přírody. V minulosti byl tento plž

považován za druh *P. pratensis* (Clessin, 1871), nicméně recentní průzkumy prokázaly, že druhy *P. pratensis* a *P. alpicola* nejsou samostatné druhy (NEKOLA et al. 2015).

Zjištění výskytu *Vertigo moulinsiana* významně doplňuje znalosti o jeho rozšíření v této části Čech, kde je koncentrována větší část českých lokalit. Kromě nivy Pšovky a Liběchovky, které hostí zřejmě nejvýznamnější populaci (BERAN 2006a), je výskyt znám i na několika místech v dokeské části CHKO Kokořínsko – Máchův kraj (BERAN 2006b, 2007, L. Beran nepublikované údaje). Zde je výskyt koncentrován zejména na okrajích rybníků (Novozámeckého, Poselského, Hradčanského a Máchova jezera). Nově nalezené lokality v okolí Dolanského rybníka leží severozápadním směrem od známých lokalit, a zvětšují tak rozsah známého rozšíření tohoto druhu v této části Čech. Je možné, že druh bude při dalším průzkumu nalezen i v okolí dalších rybníků v širší oblasti. *V. moulinsiana* je zařazen v Červeném seznamu IUCN v kategorii zranitelný (Vulnerable; KILLEN et al. 2012) a jeho nález je tak významným zjištěním získaným při tomto průzkumu. Celé území leží nyní v CHKO Kokořínsko – Máchův kraj, a je tak velká pravděpodobnost zachování současných malakocenóz i v budoucnu. Z pohledu péče o stanoviště s nejbohatšími malakocenózami je žádoucí především zachovat současný vodní režim, případně lze provádět občasnou obnovu či tvorbu nových tůní a dalších vodních stanovišť. Dalším významným opatřením je údržba bezleších mokřadů v okolí rybníka, a to především slatinných luk. Ty jsou v současnosti udržovány především pastvou skotu, což lze považovat za téměř ideální stav.

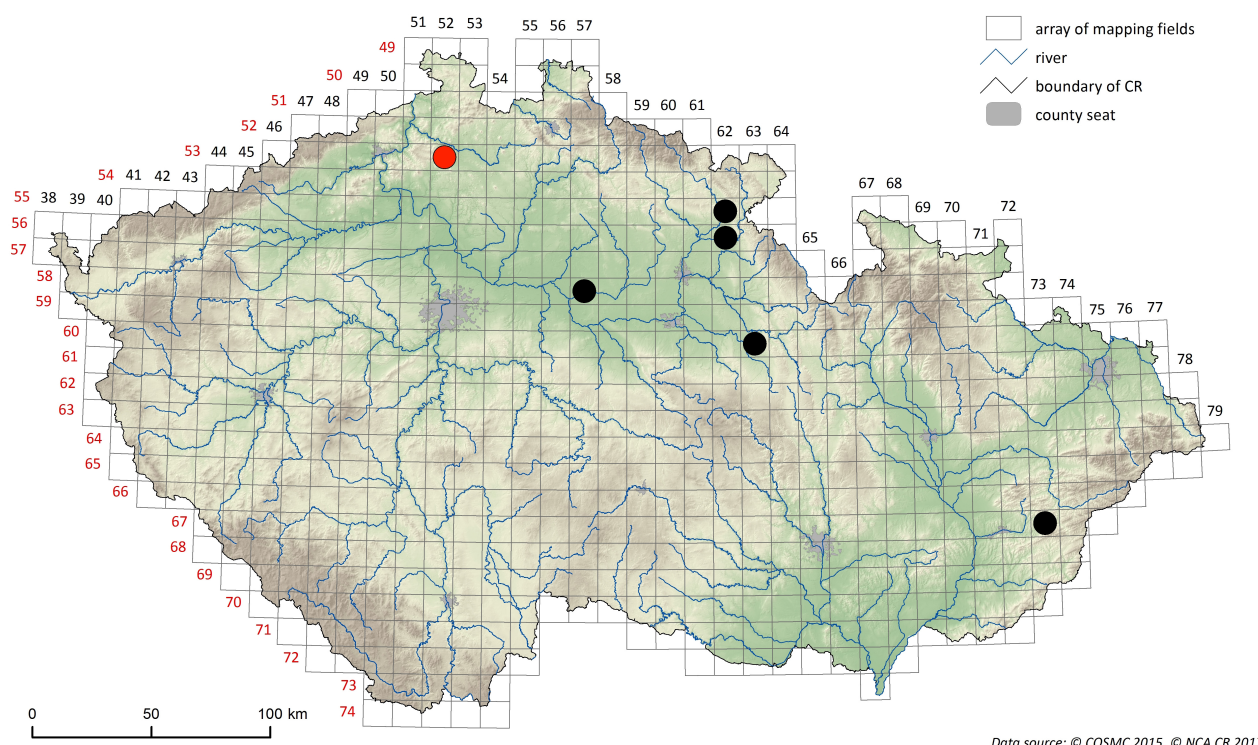
Poděkování

Kolegovi M. Horskákově děkuji za poskytnutí fotografie druhu *Pupilla alpicola* a J. Vrbovi za přípravu mapy rozšíření tohoto druhu.

Literatura

- BERAN L., 2006a: Měkkýši (Mollusca) CHKO Kokořínsko. [Molluscs (Mollusca) of Kokořínsko Protected Landscape Area]. – In: BERAN L. et al., 2006: Bezobratlí Kokořínska. [Invertebrates of Kokořínsko]. – Bohemia centralis, 27: 41–73.
- BERAN L., 2006b: New records of *Vertigo moulinsiana* (Gastropoda: Vertiginidae) and notes on its distribution and habitats in the Czech Republic. – Malacologica Bohemoslovaca, 5: 14–17.
- BERAN L., 2007: Poselský rybník pond – a new site with occurrence of *Vertigo moulinsiana* (Gastropoda: Vertiginidae) in Northern Bohemia (Czech Republic). – Sborník Severočeského Muzea, Přírodní Vědy, 25: 37–38.
- HORSÁK M., ČEJKA T., JUŘÍKOVÁ L., BERAN L., HORÁČKOVÁ J., HLAVÁČ J. Č., DVOŘÁK L., HAJEK O., DIVÍŠEK J., MAŇAS M. & LOŽEK V., 2016: Check-list and distribution maps of the molluscs of the Czech and Slovak Republics. – Online at <http://mollusca.sav.sk/malacology/checklist.htm>, accessed July 1, 2016.
- HORSÁK M., JUŘÍKOVÁ L. & PICKA J., 2013: Měkkýši České a Slovenské republiky. Molluscs of the Czech and Slovak Republics. – Kabourek, Zlín, 264 pp.
- HORSÁK M., ŠKODOVÁ J., MYŠÁK J., ČEJKA T., LOŽEK V. & HLAVÁČ J. Č., 2010: *Pupilla pratensis* (Gastropoda: Mollusca) in the Czech Republic and Slovakia and its distinction from *P. muscorum* and *P. alpicola* based on multidimensional analysis and shell measurements. – Biologia, 65(6): 1012–1018.
- KILLEN I., MOORKENS E. & SEDDON M., 2012: *Vertigo mou-*

Data source: © COSMC 2015, © NCA CR 2017

Obr. 5. Rozšíření *Pupilla alpicola* v České republice. Černý kroužek – lokality (mapová pole) uvedené v práci HORSÁK et al. 2010, červený kroužek – nová lokalita. Orig. J. Vrba, © ČÚZK, 2015, © AOPK ČR, 2017.

Fig. 5. Distribution of *Pupilla alpicola* in the Czech Republic. Black circle – sites (mapping fields) mentioned in HORSÁK et al. 2010, red circle – new site. Drawn by J. Vrba, © COSMC, 2015, © NCA CR, 2017.

linsiana. – The IUCN Red List of Threatened Species 2012: e.T22939A16658400. <http://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2012-1.RLTS.T22939A16658400.en>, accessed September 13, 2016.

KOŘÍNKOVÁ T., BERAN L. & HORSÁK M., 2008: Recent distribution of *Sphaerium nucleus* (Studer, 1820) (Bivalvia: Sphaeriidae) in the Czech Republic. – *Malacologica Bohemoslovaca*, 7:

26–32.

LOŽEK V., 1964: Quartärmollusken der Tschechoslowakei. – Československá akademie věd, Praha, 374 pp.

NEKOLA J. C., COLES B. F. & HORSÁK M., 2015: Species assignment in *Pupilla* (Gastropoda: Pulmonata: Pupillidae): Integration of DNA-sequence data and conchology. – *Journal of Molluscan Studies*, 81(2): 196–216.

Tabulka 1. Přehled měkkýšů nalezených na zkoumaných lokalitách. Čísla lokalit odpovídají seznamu lokalit v textu. Ekologické skupiny podle LOŽEK (1964), upraveno: 1 – přísně lesní druhy; 2 – převážně lesní druhy; 3 – vlhkomilné lesní druhy; 5 – druhy otevřených stanovišť; 7 – euryvalentní druhy; 8 – vlhkomilné druhy; 9 – druhy s vysokými nároky na vlhkost; 10 – vodní druhy.

Table 1. The list of mollusc species recorded at sites under study. The site numbers match with the numbers in the list. Ecological groups according to LOŽEK (1964), modified: 1 – woodland (sensu stricto); 2 – woodland, partly semi-opened habitats; 3 – damp woodland; 5 – open habitats in general (moist meadows to steppes); 7 – mesic or various; 8 – predominantly damp; 9 – wetlands, banks; 10 – aquatic.

Ekologická skupina/Ecogroup	Druh/Species	Lokalita/Sites							
		1	2	3	4	5	6	7	8
1	<i>Aegopinella nitidula</i> (Draparnaud, 1805)					x			
	<i>Monachoides incarnatus</i> (O. F. Müller, 1774)			x		x	x	x	
2	<i>Alinda biplicata</i> (Montagu, 1803)						x	x	
	<i>Arianta arbustorum</i> (Linné, 1758)		x	x		x	x		
	<i>Cepaea hortensis</i> (O. F. Müller, 1774)					x		x	
	<i>Eucobresia diaphana</i> (Draparnaud, 1805)			x		x	x		
	<i>Fruticicola fruticum</i> (O. F. Müller, 1774)	x							
	<i>Helix pomatia</i> (Linné, 1758)		x	x					
3	<i>Arion rufus</i> (Linné, 1758)							x	
	<i>Urticicola umbrosus</i> (C. Pfeiffer, 1828)					x			
5	<i>Vertigo pygmaea</i> (Draparnaud, 1801)	x							
7	<i>Arion vulgaris</i> Moquin-Tandon 1855		x	x		x			
	<i>Boettgerilla pallens</i> Simroth, 1912					x			
	<i>Cochlicopa lubrica</i> (O. F. Müller, 1774)	x	x	x				x	
	<i>Nesovitrea hammonis</i> (Ström, 1876)							x	
	<i>Pupilla alpicola</i> (Charpentier, 1837)	x							
	<i>Punctum pygmaeum</i> (Draparnaud, 1801)	x						x	
	<i>Vitrina pellucida</i> (O. F. Müller, 1774)	x							
8	<i>Deroceras laeve</i> (O. F. Müller, 1774)						x	x	
	<i>Vertigo substriata</i> (Jeffreys, 1833)							x	
9	<i>Carychium minimum</i> O. F. Müller, 1774	x	x			x		x	
	<i>Euconulus praticola</i> (Reinhardt, 1883)	x	x			x	x		
	<i>Oxyloma elegans</i> (Risso, 1826)			x					
	<i>Succinea putris</i> (Linné, 1758)	x	x	x		x	x	x	
	<i>Vertigo antivertigo</i> (Draparnaud, 1801)			x		x		x	
	<i>Vertigo moulinsiana</i> (Dupuy, 1849)		x	x		x	x	x	
	<i>Zonitoides nitidus</i> (O. F. Müller, 1774)	x	x	x		x		x	
10	<i>Acroloxus lacustris</i> (Linné, 1758)		x	x	x				
	<i>Anodonta anatina</i> (Linné, 1758)								x
	<i>Anodonta cygnea</i> (Linné, 1758)								x
	<i>Anisus leucostoma</i> (Millet, 1813)	x							
	<i>Anisus vortex</i> (Linné, 1758)		x	x	x	x	x		x
	<i>Bithynia tentaculata</i> (Linné, 1758)			x	x				
	<i>Galba truncatula</i> (O. F. Müller, 1774)	x						x	
	<i>Gyraulus albus</i> (O. F. Müller, 1774)		x						x
	<i>Hippeutis complanatus</i> (Linné, 1758)		x	x	x				
	<i>Lymnaea stagnalis</i> (Linné, 1758)		x	x					x
	<i>Musculium lacustre</i> (O. F. Müller, 1774)		x						
	<i>Physa fontinalis</i> (Linné, 1758)				x				
	<i>Pisidium casertanum</i> (Poli, 1791)					x	x		
	<i>Pisidium milium</i> Held, 1836		x			x			
	<i>Pisidium personatum</i> Malm, 1855	x							
	<i>Planorbarius corneus</i> (Linné, 1758)		x	x	x				x
	<i>Planorbis planorbis</i> (Linné, 1758)								
	<i>Radix auricularia</i> (Linné, 1758)		x						x
	<i>Radix labiata</i> (Rossmässler, 1835)						x	x	
	<i>Sphaerium nucleus</i> (Studer, 1820)	x	x	x	x	x			
	<i>Stagnicola corvus</i> (Gmelin, 1791)			x	x	x			